

PASSION AND INSTINCT IN VICTOR PAPILIAN'S NOVEL "COANA TRUDA"

Ingrid Cezarina Elena Bărbieru (Ciochină)

PhD Student, "Lucian Blaga" University of Sibiu

Abstract: "Coana Truda" novel is one of Victor Papilian's best written novels, published in 1988, represents a strong, personalized fresco of the Romanian interwar period, displaying the Bucharest's suburb of the time. With a prominent preferencetowards the construction of typologies, as well as to illustrate the significant detail, Papilian manages to offer a highly individualized Romanesque world, in which there are two prevailing instincts: the primal eroticism and the parvenitism. The present paper aims to present these two reading axes, identifying the inner mechanisms that animate these spiritual tendencies and to provide insights regarding the diversity of the Romanian interwar literary phenomena.

Keywords: eroticism, instinct, literary techniques, the novel s architecture, Victor Papilian

Romanul „Coana Truda”, unul dintre romanele cel mai bine încheigate ale lui Victor Papilian, publicat la 1988, reprezintă o frescă vie, puternic individualizată a epocii interbelice românești, zugrăvind cu precădere mahalaua bucureșteană a vremii. Cu o vizibilă aplecare către construirea de tipologii, precum și către ilustrarea detaliului semnificativ, Papilian reușeste să ofere o lume romanescă puternic individualizată, în care două instincte primează: eroticul primar și parvenitismul. Lucrarea de față își propune să analizeze aceste două axe de lectură, identificând resorturile interioare care animă aceste două porniri sufletești, precum și să ofere o perspectivă asupra diversității fenomenelor literare interbelice.

Viața clocotitoare pulsează în fiecare eveniment descris și în fiecare personaj al romanului, fresca vie a Bucureștiului interbelic, conturându-se cu fiecare detaliu expus de către narator. De la intrigi, la pasiuni, la evenimentele din culise, la bârfe, secrete și picanterii, romanul oferă un extraordinar freamăt epic, o aglomerare de detalii și întâmplări care mențin cititorul conectat permanent la text. Pe fudalul tuturor acestor întâmplări se află veșnica „gură a lumii” care taxează vehement toate pornirile obscure, dar care nu reușește să le și inhibe. Toate personajele romanului sunt prizonierele acestor porniri sufletești și / sau instincte, a căror forță tinde să le acapareze întreaga existență, devenind sensuri complete ale vieților acestora. După cum am amintit anterior este vorba de două instincte puternice cu impact direct și de cele mai multe ori nefast asupra personajelor: erotismul și parvenitismul, deși l-am putea include aici și pe cel de perpetuare, de asigurare a urmașilor unei generații. Mircea Popa, în monografia dedicată lui Victor Papilian, susține existența instinctelor menționate, în romanul *Coana Truda*: „După cum se poate foarte ușor observa, lumea romanescă din **Coana Truda** e dominată de două instincte primordiale: instinctul proprietății, care declanșează bătălia testamentelor în jurul moștenirii Coanei Truda și instinctul erotic, mult mai dominant, care răvășește și dezbină comunitatea. Oamenii se combină și se despart după legi absolut aleatorii, schimbul perechilor și intrigile de familie fiind aici la ordinea zilei. Ar mai exista poate și un al treilea instinct, cel al perpetuării, a asigurării moștenitorilor, mai

Section: LITERATURE

prezent însă în clasa burgheză, reprezentată de Tani Rovența și de familia lui, decât în mahalaua propriu-zisă.”¹ După cum susține și Mircea Popa, deși există și dorințe de a accede către mai sus (cu ajutorul politicului, al apanajului puterii materiale, a moștenirilor și a pozițiilor sociale), mahalaua este reprezentată de o lume vegetativă, un mod de „trărire larvară a vieții.”² Deși șansele de a accede la un statut superior există, majoritatea personajelor eșuează, fiind înfrânte de propria neputință de a-și depăși condiția.

Instinctul erotic, cel mai puternic factor declanșator de porniri obscure, îi afectează în egală măsură pe toți locuitorii mahalalei, de la tineri, la maturi și vârstnici, toți resimt fiorul trecut, prezent sau viitor al pasiunii descătuseate. De la reamintirea dureroasă a stării de voluptate trăită în tinerețe (Coana Truda), la dureroasele frământări prezente (Florică Pantofarul) și până la fiorurile nestăpânite ale imaginației (Eugenia, Filareta), acest instinct erotic primar planează asupra fiecăruia dintre personaje, destrămând și repudiind relațiile întregi mahalale. Coana Truda, un personaj pe cât de ciudat, pe atât de verosimil, își duce existența precară în Mahalaua Melcului alături de soțul său, Florică Pantofarul, dedicându-și întreaga existență unui trai vegetativ, unei condiții meschine. Suferind de o boală neiertătoare, Truda își duce zilele de la extazul provocat de amintirile romantice și nostalgicele momente ale pianului, la urletele durerilor înfiorătoare datorate crizelor repetate ale bolii, mariajul său cu Florică Băieșu, fiind doar o formalitate. Încă de la prima portretizare a personajului, autorul îi relevă misterul, boala sufletească de care suferea Coana Truda încă din tinerețe, de remarcat fiind și faptul că portretizarea o face Florică, sub forma monologului interior: „Ce trup păcătos are Coana Truda. Pe vremuri era femeie în putere, cu fața plină și șoldurile tari, iar acum e numai pielea și oasele. Lui Florică i se face scârbă. Bine că boala și vârsta n-o mai îmbie la dragoste.”³ Foarte important de evidențiat este și faptul că cititorul face cunoștință cu personajul eponim al romanului, exclusiv prin ochii altui personaj, în speță a lui Florică, portretul Coanei Truda debutând cu prezentarea aspectului său fizic. Astfel, autorul creează o perspectivă completă asupra personajului atât prin creionarea portretului fizic, cât și prin prezentarea celui sufletesc: „Coanei Truda nu îi pot ieși din minte acei ochi de peruzea și acel trup de atlet. I-a fost amantă timp de un an, până ce Stan s-a dus la armată, și îi este și acum, fiindcă în viața ei a cunoscut mulți bărbați, dar pe nici unul nu-l cheamă și de nici unul nu se lipește mai cu drag ca de fostul servitor. ... E atât de frumos, încât nu își mai simte mâinile, picioarele, totul a devenit imaterial, ușor, chiar și trupul i-a devenit de aer... Nu mai are trup. Și în această dulceață de feerie parfumată, coana Truda adoarme.”⁴ Instinctul erotic este puternic individualizat, Coana Truda retrăindu-și tinerețea cu ajutorul memoriei afective, a imaginației și a visului și părând că trăiește încă, pentru a-și ispăși pedeapsa păcatelor tinereții sale tumultuoase. Durerile trupului din prezent reprezintă transformarea plăcerilor din trecut, aceste semnificații nefiind departe de preceptele morale inoculate de Papilian în roman.

Pe de altă parte, Florică Băieșu, protagonistul de drept al acestui roman, trăiește dragostea în momentul prezent, bucurându-se de tinerețea cu care este

¹Mircea Popa, *Victor Papilian – eseu monografic*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p. 94.

²Constantin Cubleşan, *Victor Papilian – Prozatorul*, în Victor Papilian, *Coana Truda și Nuvele bărbierești*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 13.

³Victor Papilian, *op.cit.*, p. 98.

⁴Victor Papilian, *op.cit.*, 102.

înzestrat încă, folosindu-și întregul farmec pentru a se lăsa condus în totalitate de forța instinctului erotic. La fel ca și soția sa, Florică își consumă tinerețea strict în sfera eroticului, fără puterea sau dorința de a se avânta și către alte sfere sau medii. Reacțiile fiziologice sunt surprinse foarte detaliat, în manieră naturalistă: „Florică simte frigarea unui junghi prin lingurică. [...] El simte cum sângele i-a pierit din obraji. [...] Florică rămâne năuc. A mințit. Nici urmă de servitoare. Numai ca să-și bată joc de el. Florică e nebun. Nebun de umilință și nebun de poftă. Cele mai smintite simțiri se ciocnesc în el.”⁵ Spre deosebire de Coana Truda, Florică se bucură de efectele pasiunilor în prezentul imediat. Instinctul erotic acționează la el mai mult în sfera fiziologicului și mai puțin în cea sufletească sau psihologică, cum este cazul personajelor feminine. Florică este foarte încrezător în propriile farmece și mai ales în tinerețea sa, reușind să țină piept multor zvonuri și muștrări care vin din partea celorlalți. Relația sa cu Zinca, din care rezultă un copil, nu este văzută cu ochi buni de către comunitate. Zinca este o paria, o parvenită care dorește să intre în posesia moștenirii Coanei Truda, folosindu-se de un șiretlic: copilul pe care îl va naște. Florică este aspru pedepsit de comunitate, singura care pare că îl acceptă și îl înțelege fiind, paradoxal, Coana Truda, a cărei experiență de viață însușește momente similare cu episodul nașterii copilului lui Florică. Trecută ea însăși prin astfel de experiențe (fugise de acasă adolescentă fiind, alături de servitorul Stan; este exmatriculată de la școala creștină datorită obrăzniciei sale; naște un copil din flori, pe care îl abandonează, etc.), Coana Truda îl iartă pe Florică pentru aventurile sale și este dispusă să accepte și copilul său cu servitoarea Zinca. Copilul va crește în casa Coanei Truda, fiind pentru Florică, o permanentă rememorare a greșelii comise.

Cu ochiul său de fin cunoscător al sufletului omenesc, Papilian reușește să expună resorturile interioare care animă sufletul femeiesc într-un mod cu totul nou. Filareta, una dintre amantele lui Florică, devenită amanta lui Kling se lasă purtată de către pasiuni într-un mod diferit, sufletul femeiesc deținând taine nepătrunse și aspirații ascunse, pe care autorul reușește să le ilustreze într-un mod deosebit: „Dar fericirea nu-i lipsită de griji. Cât noroc și câtă liniște a dezlănțuit în ea ... Dar și câtă neliniște. Liniște și noroc, când sunt laolaltă; neliniște, când sunt despărțiți. Lucrează, dar e cu gândul la el. O clipă dacă are răgaz, și-l închipuie, îi vede buzele, mâinile... Întreaga zi se desfășoară pe urzeala de frumoase plâsmuiri: linia ferată, florile, noaptea înstelată. E atât de supusă că i-ar săruta degetul cel mic de la mâna dreaptă.”⁶ Intuită după tiparele imaginației Eugeniei, Filareta își proiectează propria dragoste în sfera psihologicului, la fel ca Eugenia, autorul dorind să zugrăvească modul de a iubi al femeii, care, indiferent de statut social, de educație sau de vârstă, se va dăruia total, plasându-și așteptările într-un viitor mult prea îndepărtat al imaginației. Spre deosebire de Eugenia, Filareta reușește să-și trăiască dragostea alături de Kling, aventura acestora consumându-se și în plan real. În timp ce Eugenia doar visează la dragostea lui Kling, Filareta o și trăiește, ba chiar face eforturi uriașe de a-l aduce pe acesta în preajma sa: îi caută de lucru la fabrică, alături de ea. În tot acest timp, Eugenia încearcă să uite de aventura imaginară alături de Kling, hotărându-se să accepte propunerea în căsătorie a lui Tani Rovența. Deși face eforturi de convingere cu sine însăși că aceasta este calea cea mai bună și corectă, sufletul ei nu se poate liniști, deoarece cunoscuse adevăratul fior al dragostei, fără de

⁵Victor Papilian, *op.cit.*, p. 150.

⁶Victor Papilian, *op.cit.*, p. 167.

care nu mai poate supraviețui: „În pat, pe întuneric, Eugenia nu poate dormi. Prostul de Cardaș, amintindu-i de Kling, i-a răscolit tot sufletul. E ceva de nepătruns cu mintea, transformarea pe care i-o pricinuieste numai amintirea lui. Parcă i-ar fi făcut farmece. Și vede cum solida cetate a lui Tani începe să se năruie. E un blestem ca toate înțeleșurile să plece numai de la Kling, și ce pornește de la altcineva să se năruie și să putrezească.”⁷ În timp ce Eugenia se mistuie de dor și de suferință, Filareta își trăiește povestea de iubire alături de Kling, sufletul său fiind la fel mistuit ca al Eugeniei, de această dată nu de dor sau suferință, ci de un prea plin de fericire, în care teama nu întârzie să apară: „Înserarea se lăsase grabnic și pomii începeau să-și piardă contururile. Liniștea, depărtarea orașului și viața care fremăta tainică, în iarbă și pomi, parcă-i purta legănat, iar luminile stelelor, ce apăruseră pe cer, le duceau pașii. În depărtare, zgomotul capitalei mărea liniștea. Filareta nu știa ce să mai facă de atâta fericire.”⁸ „Dar fericirea nu-i lipsită de griji. Cât noroc și câtă liniște a dezlănțuit în ea... Dar și câtă neliniște. Liniște și noroc, când sunt laolaltă; neliniște când sunt despărțiți. Lucrează, dar e cu gândul la el. O clipă dacă are răgaz și-l închipuie, îi vede buzele, mâinile ... Întreaga zi se desfășoară pe urzeala de frumoase plăsmuiri: linia ferată, florile, noaptea înstelată. [...] Dar grijile? Se gândea cum să facă să fie mai bine. Să-l aducă oare lângă ea? Gândul, oricât ar fi de ispititor, o înspăimântă. Acum nu e vorba de confidențe; primejdia e și mai mare. Pentru întâia oară se teme de celelalte fete. Sunt atât de îndrăznețe, ba chia nerușinate. Și nu știe ce să facă: să îl aducă sau nu ...”⁹ Dragostea apare în viața celor două femei atât pentru a le împlini sufletește, dar și pentru a le crea neliniște, tulburare în viețile lor monotone. Atracția către Kling provoacă bucurii nemărginite, dar și suferințe imense, sufletul femeii fiind mult mai sensibil la tumultul experiențelor, așa cum îl surprinde și ochiul de prozator fin al lui Papilian.

Apariția fiului Coanei Truda în Mahalaua Melcului după atâția ani se produce într-un moment de maximă tensiune, în care întreaga mahala forfotea febricitant în jurul politicianului și al pasiunilor nestăvilite. După ce stă o vreme în jurul casei inginerului Roventă încercând să își găsească un rost, Kling pornește către mama sa, lăsând în urmă sufletul tulburat și greu încercat de dragoste al Eugeniei, viitoarea soție a inginerului, care, îndrăgostită peste măsură de frumosul, angelicul și tânărul Kling, reușește să găsească forța necesară pentru a-l îndepărta. Trăvialul prin care trece Eugenia este descris în aceeași tentă naturalistă: „A fost cu neputință să adoarmă măcar câteva clipe. Cu trupul zdrobit, ca și cum ar fi călătorit noaptea întreagă, cu pleoapele foită de plumb, cu urechile vâjâind ca scoicile, Eugenia încearcă să uite, să nu mai știe, nici de ea, nici de tulburarea ei. Încearcă toate mijloacele cunoscute. Strânge pleoapele cu putere, dar ochii și-i simte întredeschiși. Se gândește la birou, la planurile lui Tani, dar făpturile de aici nu vor să treacă dincolo, să se amestece absurd cu lumea visurilor.”¹⁰

Eugenia își împarte traiul între rutina de zi cu zi și monotonia unei vieți sterpe, și între plăsmuirile voluptoase și diafane ale unei pasiuni pe cât de inocente, pe atât de răvășitoare pentru Kling, fiul Coanei Truda, apărut într-un mod inoportun în viața sa: „Figura lui o persecută în trup și în suflet. Își dă seama că existența ei e în funcție

⁷Victor Papilian, *op.cit.*, p. 160.

⁸Victor Papilian, *op.cit.*, p. 158.

⁹Victor Papilian, *op.cit.*, p. 167.

¹⁰ Victor Papilian, *op.cit.*, p. 129.

de el. Eugenia își dă seama: pe Kling îl iubește, îl iubește cu patimă și gelozie.”¹¹ Eugenia își trăiește propria poveste de dragoste alături de Kling exclusiv la nivel sufletesc și mental. Imaginația femeii depășește adeseori limite greu de pătruns: „Acuma, în întunericul odăii, o trebuință de voluptate îi închipuia forma perfectă. Ar fi vrut doar atât, să-i mângâie umărul rotund și să se înfioare de apropierea buzelor lui parfumate. O bruscă zguduire de fereastră o trezește. Dar numai pe jumătate. Își amintește de tragedia Kundry-ei. Kundry, păcătoasă, cu sufletul slujind cavalerului Graalului și cu trupul ascultând de cumplita vrajă a lui Klingsor. Dar la ea nu trupul glăsuiește, ci dimpotrivă e trebuința de vis, trebuința de aerian ușor și imaterial.”¹² Dragostea pentru Kling naște în Eugenia cunoașterea de sine, acea dulce voluptate pe care și-o reprimase ani întregi și care are forța de a o împlini pe deplin din punct de vedere sufletesc: „În acest univers de deliciu, ea a făcut o mare descoperire: s-a regăsit pe sine. A luptat parcă, dar izbânda ei are splendoarea unui triumf.”¹³ Dragostea adevărată îi oferă femeii rațiunea de a exista, de a se bucura de tot ce o înconjoară, de fiecare clipă și de fiecare persoană întâlnită, fericirea redescoperindu-i treptat întreaga realitate, într-un mod cu totul nou și minunat: „Fiindcă ea nu mai e singură. Acum ea poate descoperi frumusețea în cele mai mici lucruri, în covoarele de pe pereți, în vasele de flori și în cărțile din bibliotecă. Minte, deși în ușor delir, îi este limpede și lucidă.”¹⁴

Kling, fiul Coanei Truda, tulbură ordinea prestabilită a mahalalei, fiind prototipul amandului ideal: „Era o apariție surprinzătoare. Deși necunoscut, tânărul răspândea atâta simpatie și atâta farmec, încât fără vrerea ei Eugenia se simți surâzând, iar lui Tani i se îmbunară privirile. [...] Totul în el dovedea rasa, și trupul înalt și subțire, fața fină și ochii alungiți ca la orientali. [...] Vorbea graseind ușor, și surâzând i se vedeau dinții mici, albi și perfect orânduți pe sub pielea albă și buzele subțiri, puțin cam palide.”¹⁵ Moștenind-o pe mama sa, Kling se lasă purtat de instinctul erotic, încercând să parvină prin toate mijloacele, exact în același mod în care procedase Florică. Atât Kling, cât și Florică, Filareta, Zinca sau Coana Truda, sunt conduși atât de instinctul erotic, cât și de cel de parvenire. Florică, Zinca și Kling urmăresc moșternirea Coanei Truda, Filareta urmărește accesarea la o treaptă socială mai înaltă, Eugenia visează la atingerea dragostei absolute alături de Kling. Singurii reprezentanți ai burgheziei, ai unei burghezii aflate în decădere, sunt inginerul Tani Roventă și Eugenia, deși reminiscențe ale acestei burghezii se mai întrezăresc și la Coana Truda: muzica pianului, limbile străine utilizate în scrisorile sale către Tani Roventă, cărțile din bibliotecă, precum și locuința acesteia construită în stilul burghez. Deși celelalte personaje amintite anterior încearcă să parvină, clasa socială superioară la care aspiră cu ajutorul politicului sau a șantajurilor erotice, nu mai este o clasă burgheză caracterizată de noblețe, eleganță și erudiție. Papilian subliniază cu mare finețe acest moment de declin social și cultural, specific perioadei interbelice, în care datorită zbuciumului economic, social și cultural, valorile burgheziei se află în declin, luptându-se din răspuțeri cu tendințe noi, diversificate și adoptate mult prea rapid de către mentalitățile vremii.

¹¹Victor Papilian, *op.cit.*, p. 134.

¹²Victor Papilian, *op.cit.*, p. 128.

¹³Idem, p. 129.

¹⁴Ibidem

¹⁵Victor Papilian, *op.cit.*, p. 123.

După cum susține și Mircea Popa, mediul are un rol esențial în determinarea caracterului personajelor. Mediul acționează ca factor ereditar în construirea caracterului și a conștiinței personajului și desigur că acesta se modifică și se adaptează în funcție de evoluția personajului. Cele două instincte prezente în roman și analizate anterior sunt esențiale pentru înțelegerea factorului determinant pe care îl constituie mediul, în viața acestora. Instinctul de proprietate care se declanșează în jurul moșternirii Coanei Truda este mai puțin pregnant față de cel erotic. Forța acestuia din urmă reușește să dezbină comunitatea, să producă rupturi de ordin existențial între locuitorii mahalalei. Deși dominată de biologic, de trăirile primare, de fiziologic și evenimente mărunte, mahalaua dă totuși naștere la personaje nobile, care doresc să se salveze și să acceadă la o condiție superioară (Hoțu, Cârlogan). Fie că este vorba de o accedere sufletească prin apelul la sfera religiosului, fie că este vorba de una materială, prin politică, dorința de salvare există. Mai mult, o oarecare solidaritate a sufletelor umile se regăsește la Papilian la fel ca la G. M. Zamfirescu. Acestea reușesc să își depășească condiția, reușind să viseze la orizonturi înalte, dincolo de Mahalaua Melcului.

BIBLIOGRAPHY

- Dicționarul scriitorilor români, vol. M-Q, coord. Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, București, Editura Albatros, 2002;
- Dicționarul General al Literaturii Române, vol. P-R coord. Eugen Simion, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006;
- Călinescu, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a II-a, București, Editura Minerva, 1982;
- Crohmălniceanu, Ovid S., *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol. I, București, Editura Pentru Literatură, 1967;
- Papilian, Victor, *Coana Truda și nuvele bărbierești*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1988;
- Mircea Popa, *Victor Papilian. Eseu monografic*, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2008.